

DEUTSCHE internationale Zeitschrift

für zeitgenössische Wissenschaft

Nº111
2025

DIZZW 2020

DEUTSCHE internationale Zeitschrift
für zeitgenössische Wissenschaft

DIZZW 2020

DEUTSCHE internationale Zeitschrift
für zeitgenössische Wissenschaft

ISSN (Print) 2701-8369

ISSN (Online) 2701-8377

**Deutsche internationale Zeitschrift
für zeitgenössische Wissenschaft**

...
№111 2025

**German International Journal
of Modern Science**

...
№111 2025

Deutsche internationale Zeitschrift für zeitgenössische Wissenschaft ist eine internationale Fachzeitschrift in deutscher, englischer und russischer Sprache.

Periodizität: 24 Ausgaben pro Jahr
Format - A4

Alle Artikel werden überprüft.
Freier Zugang zur elektronischen Version des Journals

German International Journal of Modern Science is an international, German/English/Russian/Ukrainian language, peer-reviewed journal.

Periodicity: 24 issues per year
Format - A4

All articles are reviewed.
Free access to the electronic version of journal.

- Edmund Holst (Salzburg) AT
- Michaela Meissner (Köln) DE
- Klara Amsel (Liège) BE
- Briana French (Cambridge) GB
- Joleen Parsons (Manchester) GB
- Dragomir Koev (Sofia) BG
- Stanislav Štěpánek (Praha) CZ
- Valeriya Kornilova (Kyiv) UA
- Dmitriy Aksenov (Lviv) UA
- Valentin Bragin (Moscow) RU
- Mirosław Bednarski (Warsaw) PL
- Daniela Villa (Florence) IT
- Mattia Molteni (Rome) IT
- Sylwia Krzemińska (Ljubljana) SI
- Käte Kraus (Vienna) AT
- Eleonora Lehmann (Berlin) DE
- Alexander Dressler (Marseille) FR
- Zdzisław Małecki (Warsaw) PL
- Adrián Borbély (Budapest) HU

- Edmund Holst (Salzburg) AT
- Michaela Meissner (Köln) DE
- Klara Amsel (Liège) BE
- Briana French (Cambridge) GB
- Joleen Parsons (Manchester) GB
- Dragomir Koev (Sofia) BG
- Stanislav Štěpánek (Praha) CZ
- Valeriya Kornilova (Kyiv) UA
- Dmitriy Aksenov (Lviv) UA
- Valentin Bragin (Moscow) RU
- Mirosław Bednarski (Warsaw) PL
- Daniela Villa (Florence) IT
- Mattia Molteni (Rome) IT
- Sylwia Krzemińska (Ljubljana) SI
- Käte Kraus (Vienna) AT
- Eleonora Lehmann (Berlin) DE
- Alexander Dressler (Marseille) FR
- Zdzisław Małecki (Warsaw) PL
- Adrián Borbély (Budapest) HU

Artmedia24

Anschrift: Industriestraße 8,74589 Satteldorf
Deutschland.

E-mail: info@dizzw.com

WWW: www.dizzw.com

Chefredakeur: Reinhardt Roth

Druck: Einzelfirma Artmedia24, Industriestraße
8,74589 Satteldorf Deutschland

Artmedia24

Address: Industriestrasse 8,74589 Satteldorf Germany.

E-mail: info@dizzw.com

WWW: www.dizzw.com

Editor in chief: Reinhardt Roth

Printing: Artmedia24, Industriestrasse 8,74589
Satteldorf Germany.

Der Redaktionsausschuss der Zeitschrift ist nicht
verantwortlich für die veröffentlichten Materialien.

Für den Inhalt der Artikel sind die Autoren
verantwortlich
Die Meinung der Redaktion spiegelt nicht unbedingt
die Meinung der Autoren wider.

Bei Nachdrucken muss die Zeitschrift zitiert werden.

Das Material wird im eigenen Wortlaut des Autors
veröffentlicht.

Editorial board of journal is not responsible for the
materials published there.

Authors are responsible for the content of articles.

Opinion of editorial board may not coincide with the
opinion of authors.

In case of materials reprinting - link to journal is
required.

Materials are publishing in author's edition.

Edition: № 111/2025 (August) – 111th

Passed in press in August 2025

Printed in August, 2025

Printing: Artmedia 24, Industriestrasse 8,
74589 Satteldorf, Germany.

© Artmedia24

© Deutsche internationale Zeitschrift für zeitgenössische Wissenschaft / German International Journal
of Modern Science

CONTENT

BIOLOGICAL SCIENCES

<i>Arturo Solís Herrera, María del Carmen Arias Esparza, Ruth Isabel Solís Arias, Paola Eugenia Solís Arias</i>	BIOLOGY AND EMBRYOLOGY OF THE CENTRAL NERVOUS SYSTEM AND THE EYEBALL	4
THE UNSUSPECTED WATER DISSOCIATION CAPACITY OF INTRAVENTRICULAR CHOROID PLEXUSES AND CHOROID LAYER OF THE EYE. IMPLICATIONS IN THE	<i>Sobirov B.J., Namozov S.M., Kamilov B.G.</i>	
	LENGTH-WEIGHT RELATIONSHIP AND CONDITION FACTOR OF ROACH (<i>RUTILUS RUTILUS</i>) IN LAKE ZAMONBOBO, UZBEKISTAN	15

ECONOMIC SCIENCES

<i>Lia Bibilashvili, Nino Maisuradze</i>	BALANCING PROTECTION AND GROWTH: RETHINKING FOREIGN DIRECT INVESTMENT THROUGH ECONOMICS AND INTERNATIONAL LAW	19
--	---	----

JURISPRUDENCE

<i>Humbatov M.</i>	INSTITUTE OF CONDITIONAL SENTENCE IN THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN: WAYS OF IMPLEMENTATION AND IMPROVEMENT	21
--------------------	---	----

MEDICAL SCIENCES

<i>Balčytienė Monika, Sosulnaitė Ema</i>	ORAL CARE FOR ONCOLOGY PATIENTS	25
--	---------------------------------------	----

PHILOLOGICAL SCIENCES

<i>Hagiu Andrei</i>	THE CONSTITUENTS OF A JAPANESE NOUN PHRASE	31
<i>Hagiu Andrei</i>	DIFFERENT ACCOUNTS REGARDING DETERMINERS	35
<i>Hagiu Andrei</i>	PRIVATIVE FEATURES IN JAPANESE NOUN PHRASES	39
<i>Hagiu Andrei</i>	MEANS OF EXPRESSING DEFINITENESS IN ENGLISH	43
<i>Hagiu Andrei</i>	BORER'S PARADIGM IN THE CASE OF JAPANESE	46
<i>Hagiu Andrei</i>	THE JAPANESE NOUN PHRASE AND ITS SYNTACTIC PROPERTIES?	49
<i>Ilaha Guliyeva</i>	ENGLISH IDENTITY IN THE WORLD OF CRIME: NATIONAL CHARACTER IN AGATHA CHRISTIE'S DETECTIVE FICTION	52
<i>Veron Dobroshi</i>	THE LABYRINTH OF IRONY IN BASHKIM SHEHU'S NOVEL THE CIRCLE	58

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

<i>Spasova L.</i>	THE PERSUASIVE POWER OF SOCIAL MEDIA AND INFLUENCER MARKETING	60
<i>Spasova L.</i>	REACTANCE IN ONLINE SHOPPING UNDER THE INFLUENCE OF ADVERTISING	63

TECHNICAL SCIENCES

<i>Kononova N.V., Mozgovaya Zh.V., Vorobyeva L.V.</i>	IMPROVING THE METHODOLOGY FOR ASSESSING THE READINESS OF AN INFORMATION SECURITY SYSTEM FOR A CRITICAL INFORMATION INFRASTRUCTURE FACILITY	66
---	--	----

JURISPRUDENCE

INSTITUTE OF CONDITIONAL SENTENCE IN THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN: WAYS OF IMPLEMENTATION AND IMPROVEMENT

Humbatov M.

Baku City, Republic of Azerbaijan

[DOI: 10.5281/zenodo.17064671](https://doi.org/10.5281/zenodo.17064671)

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASINDA ŞƏRTİ MƏHKUM ETMƏ İNSTİTUTU: TƏTBİQİ VƏ TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİ YOLLARI

Hümbətov M. H.

Azərbaycan Respublikası, Bakı şəhəri

Abstract

The practice of applying conditional sentencing by courts in the Republic of Azerbaijan in 1993–2024 is analyzed, and proposals are made to amend the country's Criminal and Penal Codes in order to improve this legal institution for its wider use.

Xülasə

Azərbaycan Respublikasında 1993–2024-cü illərdə məhkəmələr tərəfindən şərti məhkum etmənin tətbiqi təcrübəsi təhlil edilir, bu hüquq institutundan daha geniş istifadə olunması məqsədilə onun təkmilləşdirilməsi ilə bağlı ölkənin Cinayət, Cəzaların İcrası məcəllələrinə dəyişikliklər edilməsi üzrə təkliflər verilir.

Keywords: Republic of Azerbaijan, Criminal Code, Code of Execution of Sentences, conditional sentence.

Açar sözlər: Azərbaycan Respublikası, Cinayət Məcəlləsi, Cəzaların İcrası Məcəlləsi, şərti məhkum etmə.

Həyata vəsiqə aldığı ilk gündən şərti məhkum etmə institutu, təyin edilmiş cəzanın, müəyyən şərtlər qoyulmaqla real çəkilməməsi üçün məhkuma verilən bir imkan kimi xarakterizə edilir. Adı, məzmunu, tətbiqi qaydasındakı fərqlərlə bağlı elmi müzakirələrdən yayınaraq, lakin eyni zamanda, çoxsaylı alimlərin fikirlərini nəzərə almaqla hesab edirik ki, şərti məhkum etmə dövlətin məhkuma göstərdiyi etimadda ifadə olunan humanizmin xüsusi bir formasıdır. Məhkum da öz növbəsində həmin etimadı hökmə müəyyən edilmiş sınaq müddətində qanuna itaətli davranışla, üzərinə qoyulmuş vəzifələri dürüst və vicdanla yerinə yetirməklə doğrultmalıdır. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsi 8 dekabr 2021-ci il tarixli “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 18-ci maddəsinin həmin Məcəllənin 70 və 79-cu maddələri baxımından şərh edilməsinə dair” Plenum Qərarında şərti məhkum etməni, cəzanın icrasının xüsusi forması və cinayət məsulliyətinin realizə olunmasının güzəştli növü hesab etmişdir ki, biz belə yanaşmanı tam düzgün hesab edirik [1].

Şərti məhkum etmə Azərbaycan SSR-nin 1922, 1927, 1960-ci illərin Cinayət Məcəllələrində nəzərdə tutulmuş, müvafiq dövrlərdə ölkədə həyata keçirilən cinayət-hüquq siyasətinə uyğun olaraq məhkəmələr tərəfindən tətbiq edilirdi. Azərbaycan SSRİ-nin tərkibində olduğu zaman, xüsusilə XX əsrin 80-ci illərində, şərti məhkum etmə ümumi cəza tətbiqi təcrübəsində ilk üç yeri tutmasa da, alternativ cəzalarla yanaşı azadlıqdan məhrum edilmiş məhkumların sayının azalmasına köməklik göstərirdi [2, p. 57].

Sözgedən institut, tətbiqinə yenə ehtiyac duyulduğu səbəbindən öz yerini 1999-cu il tarixli Azərbaycan Respublikasının yeni Cinayət

Məcəlləsində (bundan sonra–AR CM) də qoruyub saxlamışdır. AR CM-də təsbit edilmiş şərti məhkum etmə sabiq SSRİ-nin tərkibində olmuş dövlətlərin Cinayət Məcəllələrinə daxil edilmiş analoji institutlara məzmunca çox oxşardır. AR CM-in 70-ci maddəsinin ilkin redaksiyasına əsasən, şərti məhkum etmə islah işləri, hərbi xidmət üzrə məhdudlaşdırma, intizam xarakterli hərbi hissədə saxlama, azadlığın məhdudlaşdırılması və ya müəyyən müddətə azadlıqdan məhrum etmə növündə cəzaların təyin edilməsi zamanı tətbiq edilirdi. 2011-ci ilin may ayında cəza sistemindən azadlığın məhdudlaşdırılması çıxarıldıqdan sonra şərti məhkum etmə hazırda yuxarıda göstərilən digər dörd cəza növü ilə bağlı tətbiq edilir. Təhlil göstərir ki, Azərbaycan Respublikasında şərti məhkum etmə, bir qayda olaraq, böyük ictimai təhlükə törətməyən və az ağır cinayətlərə görə azadlıqdan məhrum etmə cəzasının tətbiq zamanı təyin edilir. Bir sıra hallarda, şərti məhkum etmə ağır cinayətlərə görə azadlıqdan məhrum edilən şəxslərə də tətbiq olunur. Bu da öz növbəsində cəzaçəkmə müəssisələrinin müəyyən olunmuş həddən artıq dolmasına əlverişli zəmin yaradır. Məhkəmə şərti məhkum etmənin təyini zamanı altı aydan beş ilədək sınaq müddəti müəyyən edir və məhkum həmin müddət ərzində öz davranışı ilə islah olunmasını sübut etməlidir. Eyni zamanda, məhkəmə məhkumun üzərinə bir sıra, yəni onun davranışına nəzarəti həyata keçirən orqanlara məlumat vermədən daimi yaşayış, təhsil və iş yerlərini dəyişməmək, müəyyən yerlərə getməmək, alkoqolizmdən, narkomaniyadan, toksikomaniyadan və ya zöhrəvi xəstəliklərdən müalicə kursu keçmək, ailəsinə maddi yardım göstərmək kimi vəzifələr qoya bilər. 2017-ci ilin oktyabr ayında AR CM-in 70-ci maddəsinə edilmiş dəyişikliyə uyğun olaraq məhkəmə

məhkuma elektron nəzarət vasitəsini gəzdirmək və həmin vasitənin işlək vəziyyətdə saxlanması üçün ona xidmət etmək kimi yeni vəzifələr də həvalə edə bilər. Habelə, məhkəmə bu zaman məhkuma əlavə cəza təyin edə və ya üzərinə onun islah olunmasına kömək edən digər vəzifələr də qoya bilər. Xüsusi olaraq vurğulamaq lazımdır ki, AR CM-in 70-ci maddəsi şərti məhkum edilmiş şəxsin üzərinə yuxarıda sadalanan və digər vəzifələrin qoyulub-qoyulmamasını bilavasitə məhkəmənin müstəsna hüququ kimi təsbit etmişdir.

Dövlət müstəqilliyinin bərpasından sonrakı illərdə də sözügedən institut öz humanist missiyasını davam etdirmişdir. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatlarına əsasən 1993–2000-ci illərdə onun tətbiqi üzrə illik orta göstəricisi 20,4 % təşkil etmişdir. Lakin 2001–2005-ci illər ərzində müvafiq göstərici 16,2 %-ə kimi azalmışdır. 2006–2015-ci illərdə şərti məhkum etmənin ümumi cəza tətbiqetmə təcrübəsində orta çəkisi 8,6 %-ə qədər aşağı düşmüş, 2016-cı ildə isə, cəmi 8,3 % olmuşdur [3]. Şərti məhkum etmənin, alternativ cəza növlərinin təyininin azalması, habelə 2011-ci ilin may ayında azadlığın məhdudlaşdırılmasının cəza sistemindən çıxarılması, son nəticədə ölkədə azadlıqdan məhrum etmə cəzasının geniş tətbiqinə yol açmış, müvafiq kateqoriyalı məhkumların sayının artmasına və cəzaçəkmə müəssisələrinin yüklənməsinə səbəb olmuşdur. Yaranmış vəziyyəti nəzərə alan Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev 10 fevral 2017-ci il tarixdə “Penitensiar sahədə fəaliyyətin təkmilləşdirilməsi, cəza siyasətinin humanistləşdirilməsi və cəmiyyətdən təcridetmə ilə əlaqədar olmayan alternativ cəza və prosessual məcburiyyət tədbirlərinin tətbiqinin genişləndirilməsi barədə” Sərəncam imzalamışdır. Qeyd olunan sənəddə ölkədə cinayət-hüquq siyasətinin liberallaşdırılması, alternativ cəza növlərinin tətbiqinin genişləndirilməsi, penitensiar müəssisələrin fəaliyyətinin müasirləşdirilməsi, onların infrastrukturunun yenilənməsi, cəmiyyətdən təcridetmə ilə əlaqədar olmayan cəzaların icrasına effektiv nəzarətin təşkili, qətimkan tədbirlərinin tətbiqi və cəzaların icrası prosesində müasir informasiya-kommunikasiya texnologiyalarından istifadə edilməsi ilə əlaqədar qanunvericilik, təşkilati və digər tədbirlərin görülməsi nəzərdə tutulmuşdur. Eyni zamanda, sərəncamda azadlıqdan məhrum etmə yerlərində məhkumların sayının azaldılması məqsədilə AR CM-in şərti məhkum etmə, cəzadan şərti olaraq vaxtından əvvəl azad etmə və cəzanın çəkilməmiş hissəsini daha yüngül cəza növü ilə əvəz etmə institutlarının daha geniş tətbiqi üçün onların təkmilləşdirilməsinə dair təkliflərin hazırlanması üzrə də tapşırıq verilmişdir. Ötən müddət ərzində sözügedən sərəncamdan irəli gələn vəzifələr ümumən uğurla yerinə yetirilmiş və müəyyən müsbət nəticələr əldə edilmişdir [4, pp. 12–13]. Eyni zamanda, 2019-cu il istisna olmaqla, sərəncamın əsas hədəflərindən birinə, yəni məhkəmələr tərəfindən azadlıqdan məhrum etmə növündə cəzanın tətbiqi təcrübəsinin azaldılmasına və onun əvəzinə alternativlərdən daha

geniş istifadə edilməsinə tam nail olmaq hələ mümkün olmamışdır. Belə ki, təkcə son dörd, yəni 2021–2024-cü illərdə təqsirləndirici hökmlərin ümumi sayında hər il azadlıqdan məhrum etmə cəzasının payı təxminən 57–58 % təşkil etmişdir ki, bu da digər dövlətlərlə, o cümlədən qonşu ölkələrlə müqayisədə xeyli çoxdur. Habelə, ölkədə həbs qətimkan tədbirinin tətbiqi təcrübəsinin ardıcıl olaraq azalması, ondan qənaətlə istifadə olunması tendensiyası da, hələ arzu olunan şəkildə müşahidə edilmir. Halbuki, Azərbaycan Respublikasında uzun illər, xüsusilə son bir neçə ildə qeydə alınan cinayətlərin cüzi bir hissəsini, yəni hər il təxminən 15 %-ni ağır və xüsusilə ağır ictimai təhlükəli əməllər təşkil etmişdir. Nəticədə, ölkədə azadlıqdan məhrum yerlərində saxlanılan şəxslərin sayı dünyada ümumi qəbul edilmiş orta beynəlxalq göstərici ilə müqayisədə yüksək olaraq qalmaqdadır. Avropa Şurasının cinayət statistikasına üzrə SPACE I hesabatlarına əsasən Azərbaycan Respublikası son bir neçə ildə yüz min əhaliyə düşən azadlıqdan məhrum edilmiş şəxslərin sayı ilə bağlı daha yüksək göstəriciyə malik Avropa Şurasına üzv ilk on dövlət sırasında olmuş, 2024-cü ilin əvvəlində isə, 264,2 göstərici ilə ikinci yerdə qərarlaşmışdır [5]. Müvafiq hesabatlardakı məlumatlara istinadən 2012–2023-cü illərdə Azərbaycan Respublikasında sözügedən göstərici daim 200-dən yüksək olmuşdur ki, bu da çoxsaylı Avropa dövlətlərin, habelə bir sıra sabiq SSRİ-nin respublikalarının müvafiq göstəricilərindən təxminən iki dəfə çoxdur. Təsədüfi deyil ki, Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman) “Azərbaycan Respublikasında insan hüquqlarının qorunması haqqında” 2024-cü il üzrə məruzəsində ölkənin azadlıqdan məhrum etmə yerlərində sıxlıq probleminin hələ də aktual qaldığını, bununla əlaqədar alternativ prosessual məcburiyyət tədbirlərinin və cəzaların tətbiqi təcrübəsinin genişləndirilməsinin zəruri olduğunu qeyd etmişdir [6].

Yuxarıda istinad olunan sərəncamdan sonra, 2018-ci il istisna olmaqla, alternativ cəzalarla yanaşı şərti məhkum etmənin tətbiqində də azalma müşahidə edilmişdir. Belə ki, əgər 2018-ci ildə ümumi cəza tətbiqində şərti məhkum etmə 13,3 %-ə kimi artmışdısa, sonrakı dörd ildə həmin institutun tətbiqi ilə bağlı göstəricilər hər il aşağı düşmüş, 2022-ci ildə cəmi 5,2 % təşkil etmişdir. Nəticədə, 2018-ci illə müqayisədə 2022-ci ildə Ədliyyə nazirliyinin Probasiya xidmətinin qeydiyyatda olan şərti məhkum edilmişlərin sayı 28 %-ə yaxın azalmışdır. 2023–2024-cü illərdə şərti məhkum etmənin azalma prosesi davam etmiş və həmin institut ümumi məhkum edilmişlərin müvafiq olaraq cəmi 4 və 3,6 faizinə tətbiq edilmişdir. Beləliklə, ölkədə 2018-ci illə müqayisədə 2024-cü ildə şərti məhkum etmənin tətbiqi say hesabı ilə 2,9 dəfə, faiz hesabı ilə isə, 3,7 dəfə aşağı düşmüşdür.

Tərəfimizdən aparılmış təhlillərlə Azərbaycan Respublikasında azadlıqdan məhrum etmə cəzasına alternativlərin, o cümlədən şərti məhkum etmə institutunun geniş tətbiqinə mane olan hallar müəyyən edilmiş və onların aradan qaldırılması üçün mümkün

tədbirlərlə bağlı təkliflər verilmişdir [4, c. 20–23]. Eyni zamanda, düşünürük ki, şərti məhkum etmədən daha geniş istifadə edilməsi məqsədilə bu institutun məzmununu, tətbiqi əsaslarını dəqiqləşdirmək, habelə onun təyini üzrə AR CM-in 70-ci maddəsində konkret müddəaları təsbit etmək yolu ilə təkmilləşdirmək məqsədəuyğun olardı. Bunun üçün kifayət qədər əsaslar vardır. Belə ki, son bir neçə ildə, o cümlədən 2017–2024-cü illərdə, ölkədə qeydiyyatla alınmış cinayətlərin hər il təxminən 85 %-ni böyük ictimai təhlükə törətməyən və az ağır cinayətlər təşkil etmişdir ki, onları törətmiş şəxslərə cəzaların, xüsusilə azadlıqdan məhrum etmə cəzasının təyini zamanı şərti məhkum etməni daha çox tətbiq etmək olardı. Eyni zamanda, nəzərə almaq lazımdır ki, AR CM-in 70-ci maddəsi ağır və xüsusilə ağır cinayətlərə görə də şərti məhkum etmənin tətbiqini qadağan etmir. Habelə, ölkədə azadlıqdan məhrum edilmiş şəxslərin sayı ilə bağlı Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sözügedən sərəncamındaki narahatlığını, alternativ cəza və prosessual məcburiyyət tədbirlərinin, o cümlədən şərti məhkum etmə institutunun tətbiqinin genişləndirilməsi ilə bağlı verdiyi tapşırıq və tövsiyələri də yaddan çıxarmaq düzgün olmazdı.

Araşdırılan məsələ ilə əlaqədar yuxarıda qeyd olunanları nəzərə alaraq, şərti məhkum etmə institutunun təkmilləşdirilməsi məqsədilə xarici dövlətlərin cinayət qanunvericiliklərinin müddəalarını, çoxsaylı alimlərin, habelə ölkənin cəza icra sistemindəki uzun illik fəaliyyətimiz zamanı qarşılaşdığımız çətinliklərin həllinə yönəlmiş əvvəlki tövsiyələri [4, p. 21] nəzərə alaraq, aşağıdakı təklifləri nəzərdən keçirilməsi üçün təqdim edirik.

Birincisi, şərti məhkum etməni 2017-ci ilin oktyabrında yeni məzmun və fərqli icra etmə şərtləri ilə AR CM-ə qaytarılmış azadlığın məhdudlaşdırılması cəzası təyin edilən şəxslərə də tətbiqini məqsədəuyğun hesab edirik. Belə ki, 2019–2024-cü illərdə azadlığın məhdudlaşdırılması məhkumlara tətbiq edilən cəzalar sırasında azadlıqdan məhrum etmədən sonra daim ikinci yerdə olmuş, habelə, göstərilən illərdə onun ilbə-il artım tendensiyası müşahidə edilmişdir [7, p. 13]. Lakin onu da vurğulamaq lazımdır ki, qeyd olunan cəzanın tətbiqi üzrə artım, onun azadlıqdan məhrum etməyə alternativ olan digər cəzaların, habelə şərti məhkum etmənin yerlərini tutması nəticəsində baş vermişdir [4, p. 16]. Halbuki, azadlığın məhdudlaşdırılması AR CM-ə cəmiyyətdən təcrid etmə ilə əlaqədar olmayan digər alternativ cəzaları və ya şərti məhkum etməyə əvəz kimi yox, bilavasitə azadlıqdan məhrum etməyə real alternativ, müvafiq cəzaya məhkum edilən şəxslərin cəzaçəkmə müəssisələrində sayının azalmasına kifayət qədər müsbət təsir göstərə biləcək cinayət-hüquqi xarakterli tədbir qismində daxil edilmişdir.

İkincisi, şərti məhkum etmə tətbiq olunmayan cinayətlərin dairəsinin müəyyənləşdirilməsi daha məqbul olardı. Fikrimizcə, həmin qadağalara xüsusilə ağır cinayətləri, cinayətlərin xüsusi təhlükəli residivi ilə bağlı, sülh və insanlıq, ictimai təhlükəsizlik əleyhinə olan cinayətləri və bir sıra digər ictimai təhlükəli əməlləri daxil etmək daha düzgündür.

Müvafiq cinayətlərin konkret siyahısının müəyyən edilməsi, sözsüz ki, qanunvericinin səlahiyyətidir. Düşünürük ki, təklif olunan konkretləşdirmə məhkəmələrə şərti məhkum etmə institutunun, xüsusilə azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum olunan şəxslər barəsində böyük ehtiyat etmədən və daha fəal tətbiqinə zəmin yarada bilərdi. Oxşar məhdudiyətlər Belarus Respublikasının, Rusiya Federasiyasının, Tacikistanın Cinayət Məcəllələrində də vardır.

Üçüncüsü, sınaq müddətinin törədilmiş cinayətlərin təsnifatından asılı olaraq müəyyən edilməsi daha ədalətli olardı. Belə ki, böyük ictimai təhlükə törətməyən cinayətlərə görə sınaq müddətinin bir ildən iki ilədək, az ağır cinayətlərə görə iki ildən üç ilədək, ağır və xüsusilə ağır cinayətlərə görə isə, üç ildən beş ilədək təyin edilməsini təklif edirik. İntizam xarakterli hərbi hissədə saxlama növündə cəza ilə bağlı şərti məhkum etmə tətbiq edilərkən, sınaq müddətinin hərbi xidmətdə olmanın qaldığı müddətə uyğun müəyyən olunması daha düzgün olardı. Ölkədə, habelə AR CM-də yetkinlik yaşına çatmayanlara qarşı mövcud humanist yanaşmanı nəzərə alaraq, onlar üçün sınaq müddətinin bütün hallarda iki ilədək təyin olunması təklif edilir.

Dördüncüsü, sınaq müddətində məhkumun üzərinə vəzifələrin imperativ qaydada, yəni hakimin şəxsi qənaətinə görə yox, məcburi qoyulması daha məqsədəuyğundur. Belə ki, Estoniyanın, Moldovanın, Qazaxıstanın, Qırğızıstanın, Rusiya Federasiyasının, Ukraynanın və digər bir sıra Avropa dövlətlərinin Cinayət Məcəllələrində şərti məhkum etmə zamanı məhkumun üzərinə vəzifələrin qoyulması məhkəmənin hüququ kimi yox, vəzifəsi kimi təsbit edilmişdir. Təcrübə göstərir ki, üzərinə vəzifə qoyulmamış məhkumlara sınaq müddətində nəzarətin həyata keçirilməsi prosesində həmin şəxslərin hansı sahədə davranışına və yaxud hansı konkret hərəkətlərinə diqqət yetirilməsinin vacibliyinin müəyyən olunması ilə bağlı çətinliklər yaranır.

Beşincisi, məhkum üzərinə vəzifələrin onun yaşayış yeri, yaşı, sağlamlıq durumu, ailə vəziyyəti və əmək qabiliyyəti nəzərə alınmaqla qoyulmasını təklif edirik. Belə yanaşma məhkuma, üzərinə qoyulmuş vəzifələri çətinliklərlə yaşanmadan və daha səmərəli yerinə yetirməsinə əhəmiyyətli dərəcədə kömək edə bilərdi. Oxşar norma Rusiya Federasiyasının Cinayət Məcəlləsinin 73-cü maddəsinə daxil edilmişdir.

Altıncısı, daimi yaşayış yerini dəyişdirməmək və ya müəyyən yerlərə getməmək vəzifələrinin icrasına nəzarəti daha səmərəli təmin etmək məqsədilə, onları elektron nəzarət vasitəsinə gəzdirmək və həmin vasitənin işlək vəziyyətdə saxlanılması üçün ona xidmət etmək vəzifəsi ilə birlikdə qoyulması daha məqsədəuyğun olardı.

Əlavə olaraq, AR CM-in 71.1-ci maddəsinin redaksiyasını şərti məhkum etmənin ləğv edilməsi ilə əlaqədar məhkəməyə müraciət hüququnun nəzarəti həyata keçirən icra məmurunun (probasiya üzrə), hərbi hissə və ya müəssisələrin komandanlığından başqa, məhkumun özünə də məxsus olmasını təsdiq etmiş Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun 13 dekabr 2010-cu il tarixli

“Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 71.1-ci maddəsinin şərh edilməsi haqqında” Qərarına uyğunlaşdırılmasını da zəruri hesab edirik.

Eyni zamanda, düşünürük ki, şərti məhkum etmənin tətbiqinin azalması bu sahədə vahid məhkəmə təcrübəsinin tam formalaşmaması ilə də bağlıdır. Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi (bundan sonra–Ali Məhkəmə) Plenumunun “Məhkəmələr tərəfindən cinayət cəzalarının təyin edilməsi təcrübəsi haqqında” 25 iyun 2003-cü il tarixli və “Məhkəmə hökmü haqqında” 2021-ci il 24 dekabr tarixli qərarlarında şərti məhkum etmənin tətbiqi ilə bağlı izahlar verilsə də, onlarla kifayətlənməyi düzgün hesab etmirik. İlk olaraq qeyd edilməlidir ki, sözügedən institutun əhəmiyyət kəsb etdiyini nəzərə alan sabiq SSRİ-nin Ali Məhkəməsinin həmin quruma daxil olan respublikaların məhkəmələri üçün nəzərdə tutulmuş şərti məhkum etmə ilə əlaqədar 4 mart 1961-ci il tarixli Plenum qərarı var idi. Sözügedən respublikalar ittifaqı süqut etdikdən sonra da şərti məhkum etmə ilə bağlı məhkəmə təcrübəsinin ümumiləşdirilməsi öz aktuallığını itirməmişdir. Belə ki, Belarus Respublikası Ali Məhkəməsinin Plenumu 29 sentyabr 2023-cü il tarixdə “Məhkəmələr tərəfindən şərti məhkum etmənin tətbiqi təcrübəsi haqqında” ayrı qərar qəbul etmişdir. Habelə, müxtəlif qərarlarında şərti məhkum etmə ilə bağlı müvafiq müddəalara baxmayaraq, Rusiya Federasiyasının Ali Məhkəməsinin Plenumu tərəfindən 25 iyun 2024-cü il tarixli “Şərti məhkum etmənin ləğvi və ya sınaq müddətinin uzadılması ilə bağlı məhkəmə təcrübəsi haqqında” qərar qəbul edilmişdir. Göstərilənləri nəzərə alaraq, Azərbaycan Respublikasında şərti məhkum etmə institutunun tətbiqi ilə bağlı vahid məhkəmə təcrübəsinin formalaşdırılmasını, həllini gözləyən vacib məsələ kimi gündəmə daxil edilməsi yaxşı olardı.

Şərti məhkum etmənin səmərəliliyinin artırılması üçün Azərbaycan Respublikasının Cəzaların İcrası Məcəlləsində (bundan sonra–AR CİM) nəzərdə tutulmuş məhkuma nəzarət mexanizminin təkmilləşdirilməsi də məqsədəuyğun olardı. İlk növbədə, icra məmurunun (probasiya üzrə), hərbi hissə və ya müəssisələrin komandanlığının, habelə məhkumun hüquq və vəzifələrini konkretləşdirmək lazımdır. Onlar hazırda AR CİM-də tam şəkildə və dəqiq göstərilməmişdir. Habelə, şərti məhkum edilmişlərə nəzarət prosesində yaranan bir sıra çətinliklərin həllinə yönəlmiş normaları, yəni məhkumun qeydiyyat üçün probasiya qurumuna vaxtında gəlməməsi, üzərinə vəzifələr qoyulmaması ilə əlaqədar sınaq müddəti ərzində ölkə hüdudlarını tərk etməsi, habelə, qeyd olunan hər iki halda sınaq müddətinin necə hesablanması ilə əlaqədar müvafiq mexanizmləri AR CM-ə və AR CİM-ə daxil edilməsi də kifayət qədər əhəmiyyət kəsb edir.

AR CM-in 71.3-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş, şərti məhkum edilmiş şəxsin üzərinə

qoyulmuş vəzifələrin yerinə yetirilməsindən boyun qaçırması və ya ictimai qaydaları pozduğuna görə barəsində inzibati tənbeh tətbiq edilməsi ilə əlaqədar sınaq müddətinin uzadılması barədə məhkəməyə müvafiq təqdimatın dərhal deyil, məhkumun yazılı şəkildə xəbərdar edilməsindən və yalnız yol verilmiş təkrar pozuntudan sonra verilməsini daha düzgün hesab edirik. Müvafiq norma Rusiya Federasiyasının Cəza-İcra Məcəlləsinin 190-cı maddəsində də nəzərdə tutulmuşdur. Həmçinin, AR CİM-in 182-ci maddəsindəki məhkumun üzərinə qoyulmuş vəzifələri sınaq müddətində mütəmadi yerinə yetirməmənin və ya onlardan qərəzli boyun qaçırmanın ölkənin Ali Məhkəməsinin yuxarıda göstərilən 25 iyun 2003-cü il tarixli Plenum qərarının 26-cı bəndinə uyğunlaşdırılması da məqbul olardı.

Sonluqda qeyd etmək istərdik ki, Azərbaycan Respublikasında şərti məhkum etmə, cinayət qanununun hələ də aktual və tətbiqinə ehtiyac duyulan vacib bir institutu olaraq qalmaqda davam edir. Düşünürük ki, ölkədə cinayətkarlığın vəziyyəti və tendensiyası nəzərə alınmaqla, şərti məhkum etməni təkmilləşdirməklə onun geniş tətbiqinə nail olmaq, bu institutu yenidən azadlıqdan məhrum etmə cəzasının real alternativinə çevirmək mümkündür. Əminik ki, belə yanaşma Azərbaycan Respublikası Prezidentinin yuxarıda göstərilən sərəncamda ölkədə cinayət-hüquq siyasətinin humanistləşdirilməsi, cəza tətbiqetmə təcrübəsində alternativlərə daha çox yer verilməsi, habelə, azadlıqdan məhrum etmə yerlərində saxlanılan şəxslərin sayının azaldılması ilə əlaqədar verdiyi tapşırıqların və tövsiyələrin yerinə yetirilməsinə yaxşı zəmin yarada bilərdi.

Qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı təkliflərin müsbət qəbulu təqdirində, AR CM-in 70, 71-ci maddələrinə və AR CİM-in 180–182-ci maddələrinə müvafiq dəyişikliklər edilməlidir.

References

1. <https://www.constcourt.gov.az/az/decision/1257>.
2. Ismailov I. A. Crime and criminal policy (current problems of organizing the fight against crime). Baku, Azerneshr, 1990. 306 p. [Published in Azerbaijan].
3. <https://www.stat.gov.az/>.
4. Humbatov Musa. Reasons for the growth in the number of persons deprived of freedom in the Republic of Azerbaijan and possible ways to reduce it // *Journal Annali d'Italia*, 2024. № 56. pp. 12–24.
5. <https://www.coe.int/en/web/prison/space>.
6. <https://ombudsman.az/az/pages/32>.
7. Humbatov Musa. Features of the imposition of criminal punishments on foreigners and stateless persons and the execution of their sentences in the Republic of Azerbaijan // *International independent scientific journal*, 2025. № 75. pp. 7–15.

Artmedia24

Anschrift: Industriestraße 8,74589 Satteldorf
Deutschland.

E-mail: info@dizzw.com

WWW: www.dizzw.com

Chefredakteur: Reinhardt Roth

Druck: Einzelfirma Artmedia24, Industriestraße
8,74589 Satteldorf Deutschland

Artmedia24

Address: Industriestrasse 8,74589 Satteldorf
Germany.

E-mail: info@dizzw.com

WWW: www.dizzw.com

Editor in chief: Reinhardt Roth

Printing: Artmedia24, Industriestrasse 8,74589
Satteldorf Germany.

Der Redaktionsausschuss der Zeitschrift ist nicht
verantwortlich für die veröffentlichten Materialien.

Für den Inhalt der Artikel sind die Autoren
verantwortlich
Die Meinung der Redaktion spiegelt nicht unbedingt
die Meinung der Autoren wider.

Bei Nachdrucken muss die Zeitschrift zitiert werden.

Das Material wird im eigenen Wortlaut des Autors
veröffentlicht.

Editorial board of journal is not responsible for the
materials published there.

Authors are responsible for the content of articles.
Opinion of editorial board may not coincide with the
opinion of authors.

In case of materials reprinting - link to journal is
required.

Materials are publishing in author's edition.

ISSN (Print) 2701-8369

ISSN (Online) 2701-8377

Edition: № 111/2025 (August) – 111th

Passed in press in August 2025

Printed in August, 2025

Printing: Artmedia 24, Industriestrasse 8,
74589 Satteldorf, Germany.

artmedia²⁴

© Artmedia24

© Deutsche internationale Zeitschrift für zeitgenössische Wissenschaft / German International Journal
of Modern Science

